

ČLOVEK VO SVETLE FILOZOFICKÝCH REFLEXIÍ

R. ŠÍMA: Človek v boji o seba a svoju budúcnosť. Pravda, Bratislava 1981, 314 s.

Záujem o človeka, spor o jeho podstatu, funkciu, ako aj perspektívu vo svete bol a je vo filozofických reflexiách trvalým záujmom; vzrastá však vtedy, keď dochádza k sociálnym kolíziám, v období prechodu jednej spoločensko-ekonomickej formácie do druhej, historicky progresívnejšej, pri konštituovaní nových sociálno-politických programov atď.

No s takým zvýšeným záujmom o problematiku človeka, s akým sa stretávame v súčasnej epoche, sa sotva kedy predtým bolo možné stretnúť. Toto nie je náhodné, súvisí to s charakterom súčasnej epochy, ktorá popri hlbokých historicko-sociálnych a politicko-ekonomických premenách (ale aj otrasoch) zaznamenáva súčasne i hlboké premeny v postavení a funkcii i samotného človeka. Totiž s technizáciou a racionalizáciou života spoločnosti na jednej strane a neustále sa zvyšujúcou potrebou sociálnej aktivity na strane druhej vzrastá a znásobuje sa i význam subjektívneho faktora, t. j. konkrétneho v reálnych spoločensko-ludských súvislostiach existujúceho človeka.

O odpoveď na jeho miesto, funkciu, povahu a perspektívu, ako aj na charakter jeho schopností a možností sa usiluje aj predkladaná kniha R. Šímu *Človek v boji o seba a svoju budúcnosť*.

V siedmich, problémovo na seba logicky naväzujúcich kapitolách, z ktorých pozostáva kniha, autor sviežim filozofickým štýlom a účinným teoreticko-metodologickým postupom rieši (ale i naznačuje riešenie) — so zreteľom na mnohotvárnny a zložitý

protirečivý charakter súčasnej epochy — komplex zložitých a náročných otázok o človeku a jeho perspektíve na ceste jeho humanizačno-emancipačného vzostupu.

Hneď na začiatku treba poznamenať, že základným teoreticko-metodologickým východiskom analyzovanej problematiky je „kategória a stanovisko praxe“, ktoré umožňuje komplexnú analýzu problematiky človeka. Keďže človek má svoj sociálny i prírodný svet, je metodologicky nevyhnutné skúmať ich vo vzájomnom vzťahu. Pretože ide o dialektiku sprostredkovanú historicko-spooločenskou praxou a jej typmi, autor si zvolil túto kategóriu za východiskový bod. Jej prostredníctvom možno „uchopiť“ podstatu praktického vzťahu človeka k svetu (prírodnému a sociálnemu). V pochopení tohto vzťahu, v spôsobe interpretácie vo filozofických reflexiách možno nájsť kľúč k odpovedi na otázku, kto a čo je človek (kapitola prvá *Človek a svet*).

Inými slovami analýzou toho-ktorého typu spoločenskej praxe, v ktorej sa konštituuje dialektika človeka a sveta, možno vytvoriť (vybudovať, sformulovať) reálnu a prakticky funkčnú filozofickú koncepciu človeka. Totiž filozofická teória človeka, ktorá „nedokáže odrážať reálny vzťah človeka k svetu ako ontologickú existenčnú formu človeka, stráca reálny svetský obsah, a preto je len iluzórnou teóriou človeka“. (s. 29)

Kategória a hľadisko praxe v týchto súvislostiach umožňuje z vedeckých, dialektickomaterialistických pozícií vychádzať z jednoty bytia člo-

veka a sveta, resp. slovami autora, z ontologickej zastúpenosti bytia sveta v bytí človeka a z prakticko-predmetnej zastúpenosti bytia človeka v bytí sveta; formou prakticko-pretvárajúceho pôsobenia človeka na svet sa človek „demonštruje“ ako prírodno-spoločenskú, prakticko-pretvárajúcu, na čoraz vyššiu úroveň ľudskej špecifickosti sa povyšujúcu bytosť.

Prakticko-pretvárajúce určenie človeka — ako základná dimenzia jeho bytia, vyjadrená kategóriou praxe — ho umožňuje z materialistických pozícií chápať ako aktívnu, tvorivú, sebakonštituuujúcu a sebarozvíjajúcu bytosť. „...človek je práve tým, že bojuje o seba so svetom... Človek nechce vo svete len pasívne jestvovať...“, ale stanovuje si vlastným činnostným určením „objektivitu vlastného bytia vo svete“. (s. 33) Spôsob, akým sa stanovuje, „objektivizuje“, akým realizuje vlastnú „ontologickú zastúpenosť“ v bytí sveta, je jeho definíciou, kvalitatívnym určením. Ide o prerozmanitý, protirečivý, no v princípe vzostupný proces sebaapremeny (sebaformovania a sebatvorby) človeka; slovami klasikov a v zhode s autorom ho možno chápať len ako revolučnú prax.

Zavedenie kategórie praxe do filozofickej problematiky človeka predstavuje v systéme marxizmu-leninizmu výrazný gnozeologický pokrok. Pravda, prax ako jedna z centrálnych kategórií filozofie nestala sa však iba predmetom úvah marxistov; úsilie našich ideových protivníkov dezinterpretovať túto kategóriu núti autora knihy zamerať hlbšiu pozornosť tejto kategórii v druhej (*Prax-základ dialektiky človeka a sveta*) a tretej (*Vývoj vzťahu medzi človekom a prírodou pod vplyvom a v rámci praxe*) kapitole.

Toto súvisí najmä s úsilím nemarxistických teoretikov deformovať kategóriu praxe v smere subjektivizácie a ontologizácie; chápanie praxe v

tomto smere znamená v konečnom dôsledku vyzdvihovanie a absolutizáciu jej konštitutívneho charakteru.

Ako autor neustále upozorňuje, prax je síce významným a metodologicky neodmysliteľným vodidlom pri analýze človeka a jeho vzťahu k svetu (i prírodnému, i sociálnemu), je síce „základom“ dialektiky človeka a sveta, no sama je „zložkou skutočnosti ako objektívnej reality“. (s. 42) Preto zložitý, dialektický, protirečivý humanizačno-emancipačný proces, ktorý sa nesie v znamení „naturalizácie“ a „socializácie“ človeka, v znamení „poľudšťovania“ prírody a emancipácie spoločnosti, možno v súvislosti s kategóriou praxe chápať ako prírodno-historický proces, vyjadrujúci „jednotu“ determinizmu a tvorivej ľudskej činnosti, zákonov pohybujúcej sa hmoty a revolučnej subjektivity atď.; je vyjadrením jednoty premeny sveta a sebarealizácie človeka, jednoty osvojovania sveta človekom (človek vtlačá „ontologicko-praktický“, ľudsko-subjektívny rozmer) a transformácie sveta ako podstaty a štruktúry ľudského bytia (objektivizáciou, spredmetňovaním bytosťných síl človeka). (s. 54)

Slovom, marxisticko-leninské chápanie praxe umožňuje z dialekticko-materialistických pozícií definovať človeka ako prírodno-spoločenskú bytosť a jeho svet ako prírodno-historický proces; toto chápanie vyvracia rozličné pseudovedecké filozofické koncepcie človeka a sveta, spravidla poznamenané dualizmom a kontrapozíciou medzi ľudskou skutočnosťou a prírodou, medzi človekom, spoločnosťou a praxou modifikovanou objektívnou realitou (novokantovstvo, „kritická teória“ frankfurtskej školy atď.)

Dialektickomaterialistická koncepcia človeka a sveta, sprostredkovaná praxou (a v rámci ľudskej praxe), vyvracia aj tie koncepcie, ktoré sú poplatné jednostrannému naturalizmu i biologizmu (podriadenosť spoloč-

nosti prírode], resp. jednostrannému sociologizmu (podriadenosť prírody spoločnosti). Na tomto základe možno potom správne pochopiť i dialektiku prírodného a spoločenského, animálneho a ľudského a v súvislosti s tým i taký „záhadný problém“, akým je povaha a perspektívy vývoja ľudskej subjektivity a kultúry vôbec.

Ako autor konštatuje, kľúč k riešeniu tejto problematiky z materialistických pozícií spočíva teda v kategórii praxe, ktorá umožňuje diferenciaciu a špecifikáciu prírodného a ľudského: vznikom spoločenskej formy pohybu (antropogenéza a sociogenéza) dochádza k „zmene“ v prírodnej forme pohybu, t. j. že v spoločenskej forme pohybu je prírodná forma pohybu dialekticky negovaná, že „biologické sa tu ako determinant ľudského života a konania z určitých aspektov zrušilo, z iných zachovalo a obohatilo... Ľudsky osvojená príroda ako zložka spoločenskej praxe nie je len prírodným predpokladom, ale aj produktom spoločensky aktívneho človeka.“ (s. 66)

Tento „produkt“ — ako výsledok spredmetňovania ľudských bytostných síl, ako proces exteriorizácie a situizácie seba do sveta, t. j. ako proces „vkladania sa“ do sveta, „vtlačania“ ľudsko-subjektívneho rozmeru — plní vo vzťahu k človeku mnohorakú funkciu a má prerozmanitú podobu. Človek sa v ňom a prostredníctvom neho alebo potvrdzuje, alebo popiera, integruje sa ako osobnosť a znásobuje svoje schopnosti, alebo podlieha dezintegrácii, tlaku živelného sociálneho pohybu a ukrutnosti iracionálnych síl.

Majúc na zreteli túto skutočnosť, autor konštatuje, že ako sa táto spredmetnená časť človeka správa k človeku, to závisí najmä od charakteru spoločenských vzťahov a od aktivity človeka (úroveň výrobných síl všeobecne). Inými slovami, od konkrétneho historického typu praxe,

ktorý sa analogicky vyvíja s tou-ktorou spoločensko-ekonomickou formáciou. Je preto prednosťou autorovho mysliteľského potenciálu predostretý metodologický postup, ktorý nestráca zo zreteľa historicko-spooločenský, sociálno-triedny aspekt analyzovaných otázok sebarealizácie, zospoločensťovania a individualizácie človeka. Autor ho demonštruje vo štvrtej kapitole, v ktorej analyzuje spoločenskú skutočnosť z hľadiska vzťahu medzi človekom a spoločnosťou, vyjadrujúc tak už Marxom naznačenú dialektiku tohto procesu, že „... obmedzený vzťah ľudí k prírode podmieňuje obmedzené vzťahy ľudí medzi sebou a ich obmedzené vzájomné vzťahy podmieňujú ich obmedzený vzťah k prírode...“.

Hovoriť o dialektike človeka a spoločnosti znamená mať na mysli konkrétneho spoločenského človeka a historicky konkrétnu spoločnosť, ktorá jestvuje a rozvíja sa prostredníctvom jednotlivých ľudí začlenených do rozličných spoločenských skupín a spojených systémom spoločenských vzťahov. (s. 83)

Pravda, vzťah medzi človekom a spoločnosťou (ktorý v konečnom dôsledku determinoval a determinuje vzťah človeka, spoločnosti k prírode) bol v každej etape vývinu historicky podmienený, sprostredkovaný konkrétnymi spoločenskými formami (organizmami). Na toto ukázal už Marx, keď vymedzil tri základné stupne vývinu ľudskej kolektivity (a individuality). Prvé dva vývinové stupne (spoločenské formy) sa nesú v znamení „prehistorie človeka“; ich charakteristickým znakom je — všeobecne povedané — vláda vzťahov (a vecí) nad individualitami, rozpor medzi zospoločensťovaním a humanizáciou človeka, čoraz výraznejšia dezintegrácia osobnosti človeka (ako prejav jednostranného rozvoja, spôsobeného živelným pohybom „kapitálvej praxe“) atď. Prehliadne sa triedny antagonizmus, ktorý

poznamenal i vzťahy človeka (a spoločnosti) k prírode. „... Moc nad prírodou posilňuje mocných, vykorisťovateľov a oslabuje slabých, vykorisťovaných“ (s. 101), hovorí v tejto súvislosti autor. Zrodená nezmieriteľnými protirečeniami a dialektikou vývinu zákonite sa tlačí na arénu dejín tretia forma organizácie života spoločnosti, tretí vývinový stupeň ľudskej kolektivity a individuality, v ktorom príroda a spoločenské zákony — ako v tejto súvislosti hovorí Engels — ktoré doteraz vládli nad dejinami, prejdú pod kontrolu ľudí.

Prírodné, aj tu, pri analýze jednotlivých vývinových etáp spoločnosti, ako ich vymedzili klasici marxizmu, autorovi slúži ako metodologické vodidlo kategória praxe. Bola to historicko-spoločenská prax (rozvoj jej jednotlivých foriem, typov, mnohotvárne rozvetkovanie jej štruktúry), vďaka ktorej dnes možno hovoriť o komunistickej perspektíve ľudstva ako o zákonitej, a preto reálnej a blízkej budúcnosti človeka.

Treba však poznamenať, ako nato upozorňuje sám autor — že táto kategória bola sformulovaná a stala sa predmetom filozofických reflexií až na určitom stupni vývinu spoločnosti a jej mysliteľského potenciálu; až potom mohla vyústiť do dialekticko-materialistickej koncepcie vzťahu človeka a sveta.

Ako vyplýva z analýzy dejín filozofických iniciatív, ktorým autor venuje pozornosť v piatej kapitole (*Logicko-historický pohľad do dejín vývoja filozofickej koncepcie vzťahu medzi človekom a svetom*), iba stanoviskom praxe, t. j. skúmaním problematiky človeka a sveta v spoločensko-praktickej oblasti bolo možné — v interpretácii vzťahu medzi človekom a svetom — dialektické prekonanie metafyzických jednostranností ontologického objektivismu (počnúc staro-gréckou, prírodnou a atomistickou lí-

niou, Platónom a Aristotelom, cez novovekú filozofickú iniciatívu až po finalizmus v heglovskej podobe) a ontologického subjektivismu (počnúc Sokratom, cez Descarta, Berkeleyho až po rozličné varianty novodobej iracionálnej filozofie). (s. 169—190)

V dialekticko-materialistickej koncepcii vzťahu človeka a sveta nie je teda absolutizovaný a ontologizovaný ani človek, ani svet, ani prax. Naopak, sú pochopené vo vzájomnej dialektickopraktickej interakcii. Revolučnosť tejto koncepcie netreba zvlášť zdôrazňovať; znamená kvalitatívny obrat a základ novej teórie človeka a jeho revolučnej praktickej premeny v smere socialistickej a komunistickej predstavby. Základ tejto premeny spočíva v revolučnom subjekte historicky nového typu praxe — vo svetovom proletariáte. Ide o koncepciu, ktorá utvára reálnu, optimistickú platformu na riešenie problémov súčasného človeka a jeho sociálneho sveta.

Je preto len prirodzené, že ju permanentne napádajú rozličné buržoázne teórie, ktorých spoločným menovateľom je humanitársko-antropologické úsilie, vyvierajúce najmä z „filozofie života“ (Nietzsche, Bergson, Dilthey), ďalej z fenomenológie (Husserl), ako aj z personalizmu, existencializmu atď. (s. 199) Ide o „filozofiu človeka“, ktorá si nárokuje byť jedinou správnu teóriou, usilujúcou o záchranu človeka v období vedecko-technického rozvoja a akéhosi spoločensko-politického totalitarizmu. Pričom — ako autor v tejto súvislosti konštatuje — ide v tejto „filozofii človeka“ o reflexiu tých „... problémov, ktoré súvisia so spoločensko-ľudskými súvislosťami a dôsledkami vedecko-technickej revolúcie v podmienkach kapitalistickej spoločensko-ekonomickej formácie so všetkými dôsledkami dehumanizácie, depersonalizácie a vzrastajúcej bezmocnosti

človeka pred týmito procesmi. (s. 203)

Preto ani nemôžu byť iné závery „filozofie života“ ako tie, ktoré spochybňujú ideu historického pokroku a uprednostňujú princípy historického relativizmu, agnosticizmu či pesimizmu s prevládajúcou introvertnou reflexiou a utopickým projektovaním.

Pred marxistickou filozofiou stojí úloha bojovať proti podobným koncepciám buržoáznej „filozofie človeka“ najmä so zreteľom na taký novodobý fenomén, akým je vedecko-technická revolúcia, ktorá „významnou mierou ovplyvňuje determinanty problematiky človeka“. (s. 208) No aj tu je potrebné analyzovať vzťah človeka a vedecko-technickej revolúcie nie izolovane a v abstrakcii od spoločensko-ekonomických vzťahov, pretože — ako autor konštatuje — od zvládnutia týchto vzťahov závisí aj vzťah človeka a vedecko-technickej revolúcie. Tejto otázke autor venuje pozornosť v šiestej kapitole (Človek vo svete vedy a techniky).

Pretože ide o zložitý, v nie menej zložitých podmienkach sa odohrávajúci proces, je potrebné ho skúmať nielen ako vedeckotechnický fenomén, ale „predovšetkým ako reálny spoločenský proces, ktorý nemožno vytrhnúť z konkrétnej štruktúry spoločenských vzťahov, ani izolovať od človeka ako jeho hlavného subjektu a cieľa... Nie je ani náhodný, ani taký záhadný, ako sa na prvý pohľad zdá. Je zákonitým vyústením predchádzajúceho vývoja vedy, techniky, výroby, kultúry a spoločnosti vôbec.“ (s. 210—11) Je to práve povaha sociálnej reality, ktorá formuje charakter, celkový dosah tohto fenoménu v živote individuí; jej protirečivý charakter, s akým sa stretávame v súčasnom kapitalizme, produkuje preto i protirečivé názory, koncepcie, teórie o vedecko-technickej revolúcii vo vzťahu k rozvoju života človeka a spoločnosti.

Úsilie zastierať živelne a nehumánne fungujúci sociálny systém sa takto prejavuje v rozličných teóriách buržoáznej ideológie o anonymnom mechanizme rozvoja vedecko-technickej revolúcie, voči ktorej je konkrétne ľudské individuum vystavené na milosť a nemilosť, vrhnuté do chápadiel iracionálnych síl a deštruktívnych procesov.

Technokratický determinizmus, fetišizujúci fenomén vedecko-technickej revolúcie (od ktorého údajne závisí charakter súčasnej epochy), je povýšený na základný metodologický princíp u buržoázných teoretikov a ideológov. Je spoločným menovateľom i takých odlišných koncepcií, ako sú scientisticko-technokratická (vyjadrujúca optimizmus a utopickú nádej na prekonanie sociálnych protirečení) a kultúrno-kritická (charakteristická svojím negativizmom a pesimizmom, ba až „patologickou úzkosťou“ z vedecko-technickej revolúcie). Je evidentné, že obe koncepcie predstavujú reflexiu živelného protirečivého vývoja vedecko-technickej revolúcie v podmienkach „...antihumánneho spoločenského zriadenia, kde vládne záujem kapitálu nad záujmom človeka, kde sú medziľudské vzťahy sprostredkované vzťahmi medzi vecami... Buržoázne vedomie, ktoré je v zajatí buržoáznej fakticity, nie je schopné preniknúť k podstate protirečení vedecko-technickej revolúcie v podmienkach kapitálovej praxe... Reflektuje len empirickú podobu vedecko-technickej revolúcie...“ (s. 220—222)

K povahe a perspektíve, t. j. k jej komplexnému uchopeniu mohla preniknúť až marxisticko-leninská teória vedecko-technickej revolúcie, ktorá sa vyznačuje dialektikomaterialistickým a triednym prístupom k tomuto fenoménu. Charakteristickým znakom tejto komplexnej teórie je to, že skúma — ako konštatuje autor — vedecko-technickú revolúciu vo vzájomnom

dialektickom pôsobení všetkých jej zložiek so zreteľom na históriu jej vývinu a v procese „integrovanej diferenciácie a diferencovanej protirečivej systémovej integrácie“, determinovanej systémom spoločensko-ekonomickej formácie. (s. 224)

V tejto súvislosti je významný autorov postreh, že kategória vedecko-technickej revolúcie nie je „sólo-kategória“, ale systémová kategória, obsah ktorej možno pochopiť prostredníctvom kategoriálneho pojmového systému historického materializmu a iných vedných odborov.

Keďže rozvoj vedecko-technickej revolúcie v podmienkach socialistických výrobných vzťahov je determinovaný kvalitatívne novým sociálno-ludským určením, aj tu v centre stojí formovanie integrovanej osobnosti socialistického človeka. Vo fenoméne vedecko-technickej revolúcie marxistická filozofia vidí novodobý prostriedok jeho rozvoja a jeho moci nielen nad vedou a technikou, ale ich prostredníctvom aj nad prírodou a silami spoločnosti. (s. 2320) Iba v týchto autorom vymedzených súvislostiach treba chápať myšlienku vyslovenú na XXIV. zjazde KSSZ o organickom spojení vymožeností vedecko-technickej revolúcie s prednosťami socializmu.

Vedecko-technická revolúcia v podmienkach socialistických výrobných vzťahov vytvára optimálne (i keď v mnohom ešte protirečivé) podmienky pre realizáciu idey všestranne rozvinutej osobnosti; je to proces poznamenaný historickým dynamizmom, tempom, ktoré kladie nové, náročnejšie úlohy na „sebaapremenu“ človeka v nových podmienkach, ale aj na premenu a tvorbu sociálnej skutočnosti v smere uskutočňovania komunistickeho ideálu.

Preto s otázkou všestranného rozvoja osobnosti socialistického človeka tesne súvisí i otázka jeho perspektívy, otázka účasti na tvorbe vlastnej bu-

dúcnosti a jej poznania. Čím rýchlejšie je tempo vývoja spoločnosti — umocňované vedecko-technickou revolúciou — tým väčšími vzrastá úloha poznania budúcnosti. No pochopiť a vysvetliť tvorbu budúcnosti znamená zmocniť sa dialektickej celistvosti ľudských aktivít a tých podmienok, ktoré ich vyvolávajú k životu, t. j. odhaliť zákonitosti praxou sprostredkovanej dialektiky človeka a jeho sveta, v ktorej sa „konštituuju“ základy jeho budúcnosti.

Netreba zvlášť zdôrazňovať, že pred marxisticko-leninskou filozofiou stojí ťažká a zložitá úloha. Jej metodologickým otázkam venuje autor pozornosť v poslednej kapitole (Budúcnosť ľudstva a jej tvorba). Autor v nej popri nekompromisnej kritike teoreticko-metodologických postupov buržoáznej futurologie, známej na jednej strane preexponovaným utopickým optimizmom a na druhej strane pesimistickou, až apokalyptickou vidinou, formuluje jasné teoreticko-metodologické východiská marxisticko-leninskej prognózy. Jej určujúcou črtou nie je iba „čisté“ predvídanie budúcnosti človeka, spoločnosti, ale aj určovanie strategicko-taktického postupu a riadenia konkrétnych procesov v jednotlivých oblastiach spoločenského života. (s. 294)

V tejto súvislosti autor dôrazne upozorňuje, že je potrebné sa vyvarovať novej tendencii mechanického determinizmu, ako aj subjektivistického voluntarizmu. Iba tak možno v oblasti prognózy znížiť omyly na minimum. Objektívne predpoklady pre to jestvujú vo vedeckej povahe marxizmu-leninizmu, ktorý otázku prognózy skúma so zreteľom 1. na ideu zákonitého vývoja jednotlivých spoločensko-ekonomických formácií s dôrazom na ich prírodno-historickú podstatu; 2. na spôsob výroby a povahu ľudskej súčinnosti; 3. na ideu dejinnej nevyhnutnosti, presadzujúcej sa cez

triedny boj; 4. na ideu spoločenského pokroku, ktorého subjektom a nositeľom je revolučná aktivita revolučnej triedy, predurčenej svojou povahou tvoriť komunistickú spoločnosť. (s. 295)

Marxistická prognostika, cieľom ktorej je vytvárať projekt budúcnosti komunistickej spoločnosti, stáva sa takto jedným z prostriedkov zápasu osobnosti socialistického človeka o vlastnú budúcnosť a kvalitatívnu seba-premenu, ktorá sa takto stáva neodmysliteľnou súčasťou jeho revolučnej,

humanizačno-emancipačnej aktivity.

Na záver treba skonštatovať, že ide o prácu podnetnú, inšpirujúcu množstvom nastolenej problematiky a spôsobom, akým ju autor rieši, resp. akým je načrtnuté riešenie. Je podnetnou nielen pre teoretikov-filozofov, ale aj pre širší okruh teoretických pracovníkov jednotlivých spoločenských vied. Nepochybne je prínosom do kultúry nášho filozofického myslenia.

Vasko Kusin

O KATEGORIÁLNYCH PROBLÉMOCH MARXISTICKO-LENINSKEJ FILOZOFIE

I. S. NARSKIJ: Kategoriálne problémy marxisticko-leninskej filozofie. Pravda 1981, 328 s.

Významného sovietskeho filozofa I. S. Narského poznáme u nás najmä z dvoch prekladov jeho prác, a to *Problém protirečenia v dialektickej logike* (Bratislava 1973) a *Dialektický rozpor a logika poznání* (Praha 1972). V závere prvej z nich upozorňuje autor na svoje budúce pracovné plány zamerané predovšetkým na skúmanie novších gnozeologických problémov súvisiacich s novými kategóriami dialektickej logiky. Čiastočným splnením príslubu pre všetkých, ktorí sa tešili na ďalšie stretnutie s týmto pozoruhodným filozofom, je vydanie knihy *Kategoriálne problémy marxisticko-leninskej filozofie*. Autor v nej zhrnul výsledky bádateľského úsilia z predchádzajúcich dvoch dekád; ťažiskom predtým časopisecky publikovaných štúdií, z ktorých je kniha zostavená, ostáva oblasť niektorých základných kategórií dialektického a historického materializmu. Možno bez zveličenia povedať, že ide o najdiskutovanejšie kategórie, k interpretácii ktorých sa v poslednom čase viazali

neraz i búrlivé polemiky jednak v rámci marxistického tábora, jednak spory nepostrádajúce zreteľne ideologický podtext — s predstaviteľmi buržoáznych marxológov a revizionistov.

Kniha, ktorá je rozdelená do troch navzájom súvisiacich častí, kontinuálne súvisí s obzorom problémov vytýčených v predchádzajúcich prácach, líši sa však (už tým, že ide o súbor štúdií) širším spektrom tém. Prvá časť obsahuje štúdie zamerané na analýzu všeobecných metodologických problémov marxisticko-leninskej filozofie, druhá sústreďuje pozornosť na kategoriálny aparát dialektického a tretia zase historického materializmu.

K nesporne najaktuálnejším problémom rozoberaným v prvej časti patrí analýza predmetu a funkcie marxisticko-leninskej filozofie. Narskij sa v nej vyjadruje k vzájomnému vzťahu medzi objektívnou a subjektívnou dialektikou; medzi dialektikou prírody (a učením o hmote) a učením o ich poznaní; medzi logikou, dialektikou a